

Laisvi ir laimingi? Laimės dinamika Lietuvoje kartų kaitos perspektyvoje

AIDA SAVICKA

Lietuvos kultūros tyrimų instituto Šiuolaikinės Lietuvos kultūros skyrius, Saltoniškių g. 58, 08105 Vilnius, Lietuva
El. paštas aida.savicka@gmail.com

RŪTA ŽILIUKAITĖ

Vilniaus universiteto Filosofijos fakultetas, Universiteto g. 9, 01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas ruta.ziliukaite@fsf.vu.lt

Pastaruoju metu pasaulyje vis labiau populiarėja laimės kaip atskiros socialinių tyrimų srities studijos, nes vis daugiau dėmesio skiriama gyvenimo kokybės aspektams. Mokslininkai sprendžia klausimus: kas lemia, kad žmonės jaučiasi laimingi; ar esame laimingi vienodai; ką tai atskleidžia apie mus kaip visuomenę; ar skirtingų kartų žmonėms laimė reiškia tuos pačius dalykus; ar laisvoje aukštesnio gerbūvio visuomenėje formuojasi laimingesnių žmonių karta.

Šiame straipsnyje, pasitelkiant 1990, 1999, 2008 ir 2017 metų *Europos vertybių tyrimo* duomenis, analizuojama laimės lygio dinamika Lietuvoje, siekiant išsiaiškinti, kaip skirtingi sociodemografiniai ir kultūriniai veiksniai susirikiuoja į subjektyvios gerovės lygtį ir kaip tai susiję su gyventojų kartų kaita, ypatingą dėmesį skiriant vadinamosios *Pirmosios nepriklausomybės kartos* specifikai. Atlikta statistinė empirinių duomenų analizė atskleidė reikšmingus laimės jausenos skirtumus skirtingose Lietuvos gyventojų socialinėse kartose, net ir kontroliuojant kitus jai įtaką darančius veiksniai.

Raktažodžiai: laimė, subjektyvi gerovė, socialinės kartos, Pirmoji nepriklausomybės karta, *Europos vertybių tyrimas*

ĮVADAS

Mokslinėje literatūroje laimė apibrėžiama kaip bendras kognityvinis ir emocinis savo gyvenimo kokybės įvertinimas arba kaip subjektyvus asmeninės gerovės suvokimas, kurį galima apibūdinti teigiamomis emocijomis – nuo pakilios nuotaikos, džiugesio iki pasitenkinimo ar euforijos (Diener 2000). Ilgą laiką subjektyvios gerovės problematika buvo redukuojama į gerbūvio didinimo klausimą (tiek individualiu, tiek visuomenės lygmeniu), tačiau pastaruoju metu atkreipiamas dėmesys į tai, kad gerovė yra kompleksinis įvairių reiškinių rezultatas, todėl raginama labiau atsižvelgti į socialinius ir aplinkos kontekstus, kuriuose ji atsiranda. Laimės apibrėžtis socialiniuose moksluose akcentuoja socialinių santykių svarbą (White 2017; Atkinson ir kt. 2020) bei socialinės įtraukties, apibendrinto pasitikėjimo, išteklių bei galimybių pasiskirstymo visuomenėje, poliarizacijos, diskriminacijos, nepagarbos ir

kitų bendruomeninės gerovės aspektų poveikį laimės patirtims (Holmes, McKenzie 2019). Nors laimės lygis visuomenėje yra kumuliatyvinis individualaus lygio duomenų indikatorius, jis tampa nepriklausomu kintamuoju, turinčiu grįžtamąjį poveikį atskirų visuomenės narių laimės percepcijai: bendruomenės gerovė turi įtakos žmonių bendro buvimo jausenai ir kokybiniu požiūriu yra daugiau nei dalių suma (Sung, Phillips 2018). Atsižvelgiant į tai, empiriniuose tyrimuose subjektyvi gerovė traktuojama kaip kintamasis, priklausantis nuo asmens gyvenimo kokybę apibrėžiančių socialinių ir demografinių ypatybių (amžiaus, asmens finansinės, šeiminės padėties ir kt.) bei socialinės ir kultūrinės aplinkos veiksnių visumos.

Yra bent keletas teorinių prieigų laimei tirti. *Poreikių teorija* remiasi prielaida, kad žmogui jaustis laimingam būtinas bent bazinių jo poreikių (pirmiausia fiziologinių, saugumo, materialinių ir socialinių) patenkinimas (Ryff 1989). Pagrindinis šios teorijos trūkumas yra empirinių koreliacijos tarp patiriamos laimės lygio ir objektyvių sąlygų, susijusių su šiais poreikiais, įrodymų stoka. Kaip tik šį klausimą sprendžia *santykinių standartų teorija*, kurios atstovai teigia, kad objektyvių sąlygų įtaka laimei yra ne tiesioginė, o veikianti per palyginimą su kitais galimais gyvenimo standartais (Michalos 2017). *Kultūrinė laimės tyrimų prieiga* pabrėžia kultūrinį šio reiškinio sąlygotumą, atkreipiant dėmesį į tai, kad skirtingoms kultūroms būdinga savita laimės refleksija: ne tik skirtingos laimės reikšmės ir ją grindžiantys motyvai, bet ir skirtinga vertė, siejama su laimės patyrimu (Suh, Choi 2018). Vis dėlto tai nereiškia, kad laimė yra tarpkultūriškai nelygintinas konstruktas, nes pagrindiniai ją lemiantys veiksniai (materialinės sąlygos, socialinė įtrauktis, laisvė) yra gana universalūs (Veenhoven 2012).

Moksliniams reprezentatyvių gyventojų apklausų duomenimis paremtiems Lietuvos visuomenės laimės tyrimams kol kas buvo skirta nedaug sistemingo dėmesio, nors subjektyvios gerovės sampratą ir prielaidas mūsų visuomenėje tyrė ne vienas mokslininkas (Gečienė 2000; Servetkienė 2012; Degutis, Urbonavičius 2013; Gataūlinas 2013; Telešienė 2015; ir kt.). Lyginamąją tarpkultūrinę laimės kaitos analizę yra atlikusi G. Plepytė-Davidavičienė (2020b), kuri atkreipė dėmesį, kad nors laimės lygis Lietuvos visuomenėje per pastaruosius tris dešimtmečius pamažu auga, jis išlieka žemas tiek Europos šalių, tiek pasauliniame kontekste, o jo augimas neatspindi objektyvaus gyvenimo sąlygų šalyje gerėjimo, ką autorė sieja su kultūrinio šalies kontekstu. Taip pat atliktos atskiros studijos, kuriose laimės kaip subjektyvios gerovės problematika iškyla kitų visuomenės problemų kontekste, kaip antai laimės ekonomikos (Navaitis, Gaidys 2016), laimės sąsajų su pilietiniu aktyvumu (Šarkutė 2017; Plepytė-Davidavičienė 2020a), tikėjimu (Navaitis ir kt. 2014), vaikystėje patirtomis fizinėmis bausmėmis (Navaitis ir kt. 2015) ir panašiai.

Šiame straipsnyje laimės lygio dinamika analizuojama iš kartų kaitos perspektyvos. Reprezentatyviems gyventojų vertybinių nuostatų kismo tyrimams iš kartų kaitos perspektyvos reikia gausios longitudinių duomenų bazės, todėl ligi šiol Lietuvoje laimės ir subjektyvios gerovės reiškinys šiuo aspektu tirtas nebuvo, o ir kitose šalyse tokių tyrimų nėra daug, o jų rezultatai – nevienareikšmiai (Twenge 2006; Trzesniewski, Donnellan 2010). Svarbu pabrėžti, kad socialinė karta nėra tik teorinis konstruktas ar demografinė kategorija, apimanti tam tikru laikotarpiu gimusius žmones; karta – tai socialinis ir kultūrinis reiškinys. Tos pačios kartos nariams, gimusiems tuo pačiu laikotarpiu panašiam istoriniame, socialiniame ir kultūriniame kontekste ir todėl turintiems savitą potencialių patirčių repertuarą, būdingas tam tikras bendras ir per gyvenimą sąlyginai stabilus gyvenimo supratimas, preferencijos ir nuostatos, mąstymo ir veikimo būdas. Nors kiekvienoje kartoje išlieka ryškių vidinių individualių bei socialinių grupių skirtumų, vis dėlto jos narius sieja bendra vertybių, preferencijų

ir nuostatų sistema, išskirianti juos iš kitų kartų. Pratešdamos L. Žilinskienės ir M. Ilic su kolegomis (2022) pasiūlytą Lietuvos gyventojų socialinių kartų periodizavimą, šiame tyrime išskiriame tokias kartas:

- Tarpukario karta (g. 1918–1940 m.)
- Pirmoji sovietmečio karta (g. 1941–1959 m.)
- Antroji sovietmečio karta (g. 1960–1969 m.)
- Paskutinioji sovietmečio karta (g. 1970–1979 m.)
- Pereinamoji karta (g. 1980–1989 m.)
- šių autorių į klasifikaciją neįtraukta Pirmoji nepriklausomybės karta (g. 1990–2000 m.).

Ypatingas dėmesys šiame straipsnyje skiriamas Pirmosios nepriklausomybės kartos specifikai. Mokslinėje literatūroje, susijusioje su vakarietiškuoju kultūrinio kontekstu, tarp svarbiausių kultūrinių laimės priedais įvardijama pagarba pilietinėms teisėms ir asmens laisvėms, tolerancija įvairovei, didesnė saviraiškos ir asmeniškai svarbių gyvenimo tikslų pasirinkimo laisvė (Inglehart ir kt. 2008; Veenhoven 2012; Helliwell ir kt. 2023), taip pat laisvalaikio, kuris siejamas tiek su poilsiu, tiek su mėgstama laisvai pasirinkama veikla, kultūrinės vertės augimas (Stebbins 2013). Šiuo požiūriu nepriklausomoje demokratiškoje valstybėje, pasiekusioje aukštesnį ekonominio gerbūvio lygį, gimusių ir užaugusių žmonių karta turi savitą formuojančiąją patirtį, palyginti su ankstesnėmis kartomis, todėl galima kelti hipotezę, kad tai turi įtakos jos atstovų laimės jausenai bei vyraujančiai laimės sampratai. Ar empiriniai duomenys ją patvirtina? Ar Pirmosios nepriklausomybės kartos laimės formulė yra tam tikra prasme išskirtinė?

METODIKA

Šiame straipsnyje remiamasi *Europos vertybių tyrimu*¹ (EVT). Tai tarptautinis lyginamasis ilgalaikis tyrimas, Lietuvoje pirmą kartą atliktas 1990 m. ir kartojamas kas devynerius metus. Šis tyrimas, palyginti su kitais tarptautiniais lyginamaisiais ilgalaikiais tyrimais Lietuvoje, pagal teikiamas vertybių kaitos ir dinamikos analizės galimybes aprėpia patį ilgiausią laikotarpį (beveik 30 metų), o tai yra labai svarbu, siekiant tirti socialinių kartų vertybinių nuostatų skirtumus². Imant bendrai visus keturis Lietuvoje atliktus EVT tyrimus, juose dalyvavo žmonės, gimę 1902–2000 m. laikotarpiu, tačiau dėl natūralios gyventojų kaitos kiekvienoje bangoje vyriausių kartų respondentus keitė jauniausių kartų respondentai: 1990 m. tyrime dalyvavo gimusieji 1902–1974 m. ($N = 1000$), 1999 m. tyrime – gimusieji 1907–1981 m. ($N = 1018$), 2008 m. tyrime – gimusieji 1920–1990 m. ($N = 1500$), o 2018 m. tyrime – gimusieji 1937–2000 m. ($N = 1448$).

¹ Daugiau informacijos apie tyrimą galima rasti svetainėje <https://europeanvaluesstudy.eu/>. Duomenų bylos, naudotos šiame tyrime, yra viešai prieinamos GESIS duomenų archyve: EVS (2022). European Values Study 2017: Integrated Dataset (EVS 2017). GESIS, Cologne. ZA7500 Data file Version 5.0.0, <https://doi.org/10.4232/1.13897> ir EVS (2022). EVS Trend File 1981–2017. GESIS, Cologne. ZA7503 Data file Version 3.0.0, <https://doi.org/10.4232/1.14021>.

² Yra ne vienas tarptautinis tyrimas, kuriame fiksuojami laimės rodikliai. Kaip pavyzdžius galima paminėti nuo 2002 m. vykdomą *European Social Survey*, nuo 2011 m. – Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos tyrimą *How's Life?*, nuo 2012 m. – Jungtinių Tautų inicijuotą *World Happiness Report*. EVT tyrimas pasirinktas todėl, kad dėl savo trukmės jis jau leidžia analizuoti duomenis iš kartų perspektyvos, nors su tam tikrais trūkumais: (1) vyriausių kartų atstovai jau pirmajame tyrime buvo pasiekę ir peržengę vidutinį amžių, kai tuo metu jauniausios kartos atstovai dalyvavo tik paskutiniajame tyrime; (2) analizėje naudojamų rodiklių pasirinkimą iš dalies riboja visose ilgalaikio tyrimo bangose naudotų rodiklių visuma; (3) net ir kalbant apie tuos pačius rodiklius, ne visuose tyrimuose buvo naudojamos identiškos skalės, todėl turėjo būti atliekamas duomenų standartizavimas.

Čia pateikiamos analizės priklausomas kintamasis – laimė – EVT matuojamas klausimu „Ar Jūs galėtumėte apie save pasakyti, kad Jūs: labai laimingas, laimingas, nelaimingas, labai nelaimingas?“, pateikiant keturis atsakymo variantus: 1 – labai laimingas, 2 – laimingas, 3 – nelabai laimingas ir 4 – labai nelaimingas. Binarinei logistinei regresijai šis kintamasis buvo dichotomizuotas: 1 = perkoduoti atsakymai „labai laimingas ir laimingas“, 0 = kiti atsakymai (įskaitant ir neatsakiusiuosius).

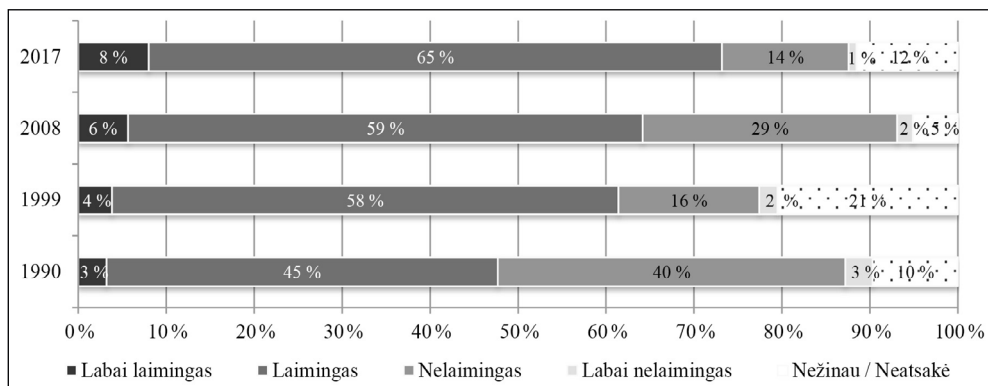
Dalis nepriklausomų kintamųjų buvo transformuoti. Amžiaus kintamasis buvo transformuotas išskiriant straipsnio įvade apibrėžtas Lietuvos gyventojų šešias kartas ir suskirstant respondentus į šešias amžiaus grupes. Analizei buvo sukurtas pasitikėjimo institucijomis rodiklis, apimantis respondentų pasitikėjimą žiniasklaida, policija, švietimo, socialinės apsaugos ir teisėsaugos sistemomis, kurio reikšmės buvo sukoduotos nuo 0 iki 5 (kur 0 reiškia žemiausią pasitikėjimo lygį, o 5 – aukščiausią).

Kiti nepriklausomi kintamieji buvo įtraukti į analizę iš EVT duomenų bylų jų netransformuojant: tyrimo banga (1990, 1999, 2008, 2017), išsimokslinimas (1 = žemas, 2 = vidurinis, 3 = aukštas), pajamos (1 = žemos, 2 = vidutinės, 3 = nenurodytos (prarastos reikšmės pakeistos vidurkiais), 4 = aukštos), pasirinkimo laisvės gyvenime vertinimas (skalėje nuo 1 iki 10, kurioje 1 = mano gyvenimas nuo manęs paties visai nepriklauso, 10 = labai priklauso), laisvalaikio svarba žmogaus gyvenime (skalėje nuo 1 iki 4, kurioje 1 = visai nesvarbu, 2 = nelabai svarbu, 3 = svarbu, 4 = labai svarbu), socialinis pasitikėjimas (1 = su žmonėmis reikia būti labai atsargiam / nežinau, 2 = dauguma žmonių galima pasitikėti).

Duomenys buvo analizuojami taikant aprašomosios, išvadų ir daugiamatės statistinės analizės metodus. Modeliavimui taikyta dvinarė logistinė regresija. Analizė buvo atlikta naudojant IBM SPSS *Statistics* ir R programas.

LAIMĖS LYGIO DINAMIKA LIETUVOJE

Kaip rodo EVT duomenys, laimės lygis mūsų šalyje 1990–2017 m. nuosekliai augo: labai laimingais save laikančių gyventojų dalis išaugo nuo 3 iki 8 proc., o laimingais – nuo 45 iki 65 proc. (žr. 1 pav.). Tai būtų galima vertinti kaip labai žymų teigiamą pokytį, o tai leistų kalbėti apie subjektyviai vertinamos gyvenimo kokybės augimą ir judėjimą gerovės

1 pav. Laimės lygio dinamika Lietuvoje 1990–2017 m. (EVT 1990, 1999, 2008, 2017)

Šaltinis: EVS 2022. N1990 = 1000, N1999 = 1018, N2008 = 1500, N2017 = 1448.

visuomenės link³. Tačiau stebina netipiškai didelė į šį klausimą atsakyti negalėjusių ar nenorėjusių respondentų dalis, kuri skirtinguose tyrimuose svyravo nuo 5 iki net 21 procento⁴. Atsižvelgiant į skirtingų laimės tyrimų prieigų teorines prielaidas, galima manyti, kad šis reiškinys byloja apie tam tikrą žmonių netikrumą, ryškų prieštaravimą tarp objektyvių ir santykinų gyvenimo standartų, vertybinių orientyrų kaip laimės vertinimo atskaitos taškų trūkumą ir panašiai. Tačiau tai išlieka hipotetinis svarstymas, nes specialiai šiam klausimui skirtų tyrimų nėra atlikta. Nepaisant to, duomenys leidžia konstatuoti, kad tiriamuoju laikotarpiu laimės jausena Lietuvos visuomenėje stiprėjo (Kendall $\tau = 0,176$, $p = 0,000$, $N = 4421$).

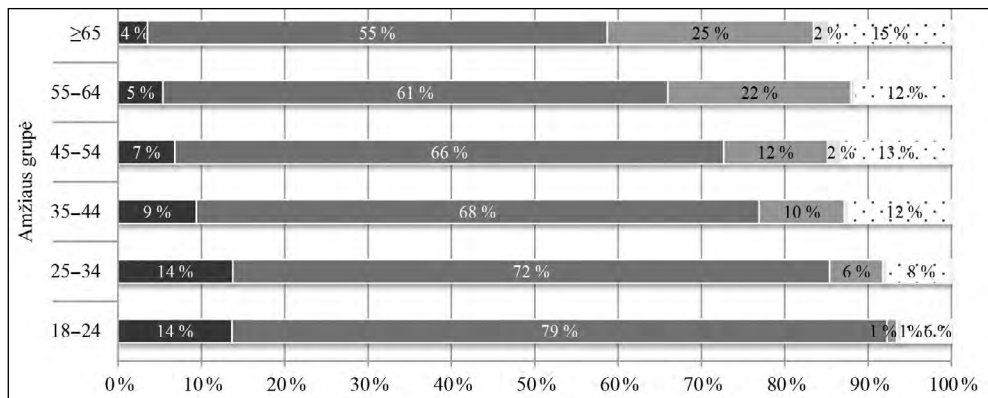
Daugybės tyrimų, kuriuose taikyta kiekybinė lyginamoji ilgalaikė metodologija, išvadoje pabrėžiama, kad laimės lygiui visuomenėje reikšmingos įtakos turi kultūriniai, socialiniai bei politiniai veiksniai: gyvenimas pasiturinčioje stabilioje demokratijoje, kuriai būdinga efektyvi viešųjų institucijų veikla, aukštas apibendrinto pasitikėjimo lygis, kiti žmogiškųjų išteklių rodikliai, solidarumas, pagarba asmens laisvėms, tolerancija įvairovei, socialinė lygybė, vyraujančios individualistinės nuostatos (Pacek, Radcliff 2008; Portela ir kt. 2013; Helliwell ir kt. 2023). Kita vertus, ne vienas palyginamasis tyrimas rodo, kad nors šalių ekonominio išsivystymo lygis koreliuoja su vidutiniu laimės lygiu tarp jų gyventojų, analizuojant šalis atskirai teigiamas gerėjančių ekonominių sąlygų poveikis gyventojų laimės lygiui nėra stebimas, nes kyla ir šių šalių gyventojų lūkesčiai bei gerbūvio vertinimo standartai (Diener, Oishi 2000).

SOCIODEMOGRAFINĖS IR KULTŪRINĖS MIKROLYGMENS LAIMĖS PRIELAIIDOS

Tiriant laimės prielaidas iš socialinių kartų perspektyvos, pirmiausia reikia atsižvelgti į sudėtingą jų sąsają su respondentų amžiaus ir laikotarpio efektais. Kalbant apie įvairius sociodemografinius laimės diferenciacijos veiksnius, laimės ir amžiaus sąsaja kelia ypač daug diskusijų, mokslininkams nesutariant, ar skirtingais amžiaus tarpsniais laimės lygis išlieka stabilus ar dėsningai kinta? Šiuo klausimu tyrėjai yra aiškiai pasidaliję į dvi stovyklas. Vieni tvirtina esant U trajektorijos ryšiui tarp subjektyvios gerovės ir amžiaus, kai tipiško asmens laimės lygis mažėja nuo jauno iki vidutinio amžiaus ir didėja nuo vidutinio amžiaus iki senatvės, minimalų lygį pasiekdamas apie 40–50 gyvenimo metus (Frijters, Beaton 2012; Blanchflower 2021). Tačiau kiti kvestionuoja U trajektorijos universalumą ir teigia, kad šis reiškinys būdingas išimtinai turtingiausioms visuomenėms (tokioms kaip JAV, Kanada, Jungtinė Karalystė, Australija, Naujoji Zelandija), o daugumoje kitų šalių laimės jausena su amžiumi mažėja. Pastaroji tendencija ypač ryškiai matoma Rytų Europoje, kur bendras subjektyvios gerovės lygis ir taip yra gana žemas (Deaton 2008). Todėl daroma išvada, kad subjektyviai gerovei nepalankūs šiose šalyse vykusio ekonominio perėjimo aspektai, kad ir kokie jie būtų, ypač susiję su vyresnio amžiaus šių šalių gyventojais. Lietuvos atvejis patvirtina šį teiginį – 2017 m. tyrimo duomenys rodo, kad laimės lygis koreliuoja su žmonių amžiumi (Kendall $\tau = -0,251$, $p = 0,000$, $N = 1448$). Sklaidos diagramoje pateiktas sąryšingumas iliustruoja, kad jaunesni žmonės linkę jaustis laimingesni (žr. 2 pav.).

³ Kitų ilgalaikių tyrimų duomenis analizavę mokslininkai labiau linkę kalbėti apie laimės lygio stabilumą Lietuvoje, o ne apie jo augimą (Plepytė-Davidavičienė 2020b), tačiau čia būtina pabrėžti, kad EVT apima gerokai ilgesnį stebėjimo laikotarpį, kuris leidžia atskleisti ilgalaikes tendencijas, abstrahuojantis nuo neišvengiamų situacinių svyravimų trumpesniais laikotarpiais.

⁴ Jei palygintume – kitų šalių respondentų į šį klausimą atsakyti negalėjusių ar nenorėjusių respondentų dalis dažniausiai nesiekė nė 1 proc., išskyrus tokias šalis kaip Rusija, Baltarusija ar Ukraina, tačiau ir ten neatsakiusiųjų dalis buvo gerokai mažesnė nei Lietuvoje.

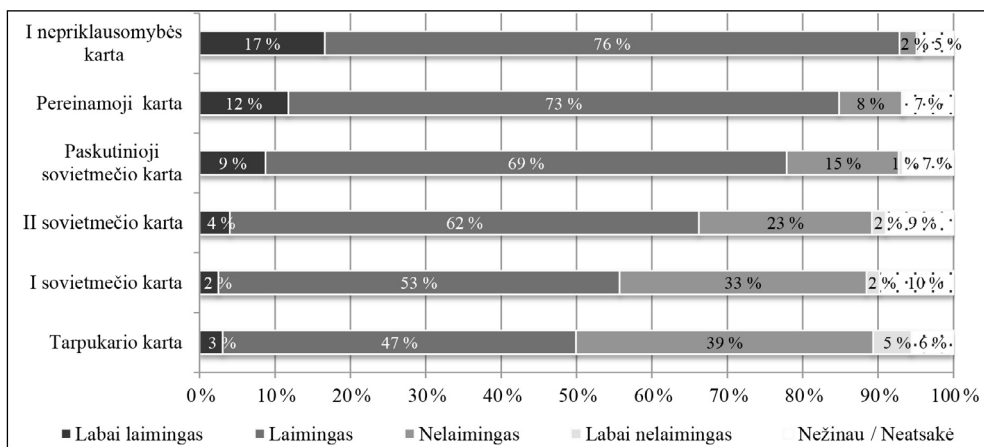

2 pav. Laimės lygis įvairiose amžiaus grupėse Lietuvoje 2017 m.

Šaltinis: EVS 2022. $N = 1448$.

Kaip tai atsispindi atskirų socialinių kartų laimės jausenos paveiksle? Ir šiuo atveju aptikta reikšminga ranginė koreliacija tarp kintamųjų (Kendall $\tau = 0,285$, $p = 0,000$, $N = 4382$), o 3 paveiksle galima matyti ankstesnės tendencijos veidrodinį atspindį: kiekvienos vėlesnės kartos laimės jausena yra išreikšta stipriau nei ankstesnių, ir laimingiausi jaučiasi Pirmosios nepriklausomybės kartos atstovai. Taigi galime daryti išvadą, kad tiek tyrimo laikotarpis, tiek žmogaus amžius, tiek socialinė karta, kuriai jis priklauso, yra reikšmingai susiję su laimės jausena.

Siekiant atskirti gyvenimo tarpsnio ir kartos efektą laimės jausenos lygio kaitai, pirmiausia verta palyginti laimės lygio variaciją kartų viduje, jų atstovams pereinant įvairius amžiaus tarpsnius. 1 lentelėje pateikti duomenys iliustruoja visiškai nuoseklų dėsningumą, kad

3 pav. Laimės lygis įvairiose kartose Lietuvoje (EVT 1990, 1999, 2008, 2017 m. tyrimų bangos)

Šaltinis: EVS 2022. $N = 4751$.

1 lentelė. Skirtingų kartų atstovų laimės lygio vidurkiai atskirais amžiaus tarpniais Lietuvoje 1990–2017 m. (skalėje nuo 1 iki 4; EVT 1990, 1999, 2008, 2017 m. tyrimų bangos)

Amžiaus grupė	Tarpukario karta	Pirmoji sovietmečio karta	Antroji sovietmečio karta	Paskutinioji sovietmečio karta	Pereinamoji karta	Pirmoji nepriklausomybės karta	Kruskalio-Wallisio testo rezultatai kiekvienai amžiaus grupei
18–24 m.	–	–	2,70	2,81	3,05	3,13	$p = 0,000$, $H(3) = 64,818$
25–34 m.	–	2,59	2,71	2,96	3,02	3,17	$p = 0,000$, $H(4) = 69,831$
35–44 m.	–	2,66	2,74	2,92	3,02	–	$p = 0,000$, $H(3) = 43,611$
45–54 m.	2,43	2,64	2,78	3,05	–	–	$p = 0,000$, $H(3) = 66,277$
55–64 m.	2,48	2,60	2,84	–	–	–	$p = 0,000$, $H(2) = 22,138$
≥ 65 m.	2,53	2,64	–	–	–	–	$p = 0,031$, $H(1) = 4,639$
Kruskalio-Wallisio testo rezultatai kiekvienai kartai	$p = 0,149$, $H(2) = 3,809$	$p = 0,558$, $H(4) = 2,996$	$p = 0,354$, $H(4) = 4,408$	$p = 0,001$, $H(3) = 15,637$	$p = 0,821$, $H(2) = 0,394$	$p = 0,558$, $H(1) = 0,343$	

Šaltinis: EVS 2022. $N = 4382$.

kiekvienos vėlesnės kartos atstovai yra laimesni nei ankstesnių kartų atstovai būdami jų amžiaus; be to, laimės lygio variacija pagal amžiaus grupes kartų viduje yra mažesnė nei skirtingoms kartoms priklausančių to paties amžiaus žmonių grupių viduje. Kruskalio-Wallisio vidurkių lyginimo testas rodo, kad imant kiekvieną kartą atskirai, nėra statistiškai reikšmingų laimės vidurkių skirtumų pagal amžiaus grupes, išskyrus vienintelę Paskutiniją sovietmečio kartą. Skirtingi yra Kruskalio-Wallisio testo laimės vidurkių pagal kartas lyginimo rezultatai atskirai kiekvienoje amžiaus grupėje: visais atvejais fiksuojami statistiškai reikšmingi laimės vidurkių skirtumai tarp kartų. Tai leidžia užtikrintai teigti, kad priklausymas tam tikrai socialinei kartai yra susijęs su laimės jausena, t. y. skirtingų kartų gyventojai būdami to paties amžiaus jaučiasi nevienodai laimingi. Kita svarbi išvada, kad socialinė karta laimės lygį diferencijuoja reikšmingiau nei amžius.

Visi šie duomenys leidžia teigti, kad socialinė karta yra reikšmingesnis laimės veiksnys nei amžius. Tą patvirtina ir dalinės laimės lygio koreliacijos su priklausymu kartai analizė, kontroliuojant respondentų amžių. Ji atskleidė statistiškai reikšmingą vidutinio stiprumo laimės lygio ryšį su socialine karta net ir kontroliuojant amžiaus įtaką ($|r| = 0,234$, $p = 0,000$). O dalinės koreliacijos tarp laimės lygio ir respondentų amžiaus analizė, kontroliuojant priklausymą tam tikrai socialinei kartai, parodė, kad ryšys tarp šių kintamųjų yra labai silpnas ($|r| = 0,047$, $p = 0,000$). Tai buvo svarbu nustatyti, nes norint sukurti laimę aiškinantį logistinės regresijos modelį abiejų šių veiksnių – ir amžiaus, ir socialinių kartų – įtraukti negalima dėl multikolinearumo problemos.

Kartu tai patvirtina kartos kaip socialinio ir kultūrinio reiškinių svarbą, nes – akivaizdu – svarbi ne pati tam tikrai kartai priskirtų žmonių gimimo data, o su asmenybės formavimosi laikotarpiu siejama kolektyvinė patirtis, lemianti konkrečios socialinės kartos savivoką, vyraujančias vertybines nuostatas, savitą pasaulio interpretavimo ir veikimo jame modelį.

Amžiaus ir priklausymo tam tikrai socialinei kartai įtaka laimės jausenai yra ne tik tiesioginė, todėl būtina atsižvelgti ir į galimus tarpinius veiksnius. Kaip svarbius kontroliuotinus demografinius veiksnius įvairūs tyrimai identifikuoja pajamas, išsimokslinimą, profesinį užimtumą, šeiminių padėtį, vaikų turėjimą ar neturėjimą bei jų skaičių (Frijters, Beatton 2012; Blanchflower 2021). Kalbant apie Lietuvos visuomenę, šių kintamųjų svarbą patvirtino M. Degučio ir S. Urbonavičiaus (2013) analizės, paremtos 2004 m. Eurobarometro duomenimis, rezultatai. Longitudiniai EVT duomenys taip pat pagrindžia šiuos laimės lygio sąryšingumus su demografiniais veiksniais: aptikta laimės lygio ranginė koreliacija tiek su respondentų pajamų lygiu (Kendall $\tau = 0,218$, $p = 0,000$, $N = 4421$), tiek su išsimokslinimo lygiu (Kendall $\tau = 0,169$, $p = 0,000$, $N = 4399$); o respondentų užimtumo, santuokinio statuso, vaikų skaičiaus šeimoje įtaką laimės vertinimui patvirtina neparametrinio vidurkių palyginimo testo, taikant Kruskalio-Wallisio kriterijų, rezultatai (užimtumo atveju $H(7) = 260,194$, $p = 0,000$; santuokinio statuso $H(4) = 182,415$, $p = 0,000$; vaikų skaičiaus šeimoje $H(8) = 44,981$, $p = 0,000$).

Kalbant apie kultūrinės laimės prielaidas, tokie literatūroje įvardijami visuomenės bendrabūvio kokybės rodikliai⁵ kaip pasitikėjimas kitais žmonėmis ir institucijomis (Helliwell, Huang, Wang 2016; Glatz, Eder 2020), pasirinkimo laisvės gyvenime vertinimas (Verme 2009), laisvalaikio svarba žmogaus gyvenime (Webster ir kt. 2015) yra reikšmingi ir Lietuvos visuomenėje. Pagal EVT duomenis atliktas neparametrinio vidurkių palyginimo testas, taikant Kruskalio-Wallisio kriterijų, rodo šių veiksnių svarbą ir mūsų visuomenėje (pasitikėjimo kitais žmonėmis atveju $H(1) = 44,780$, $p = 0,000$; pasitikėjimo institucijomis atveju $H(15) = 74,142$, $p = 0,000$; pasirinkimo laisvės gyvenime vertinimo atveju $H(9) = 237,854$, $p = 0,000$; laisvalaikio svarbos žmogaus gyvenime atveju $H(3) = 220,156$, $p = 0,000$).

Siekiant įvertinti aptartų demografinių ir kultūrinių veiksnių įtaką laimės jausenai atsižvelgiant į sudėtingus jų pačių tarpusavio ryšius, buvo parengtas dvinarės logistinės regresijos modelis. Į modelį įtraukti aštuoni nepriklausomi kintamieji: socialinės kartos, tyrimo bangos, išsimokslinimo, pajamų, pasirinkimo laisvės gyvenime, laisvalaikio svarbos, socialinio pasitikėjimo, institucinio pasitikėjimo. Nors ir pripažįstama jų svarbą laimės jausenai, į modelį nebuvo įtraukti šeiminio gyvenimo ir profesinio statuso kintamieji, nes skirtingoms priklausantys respondentai tyrimų metu buvo spėję pereiti skirtingus savo gyvenimo etapus, kurie labai glaudžiai susiję su šiais statusais: tarkime, Tarpukario ar Pirmosios sovietmečio kartos atstovai buvo perėję profesijos pasirinkimo, santuokos kūrimo, vaikų auginimo, kai kurie – netgi profesinės veiklos užbaigimo, įžengiant į pensinį amžių, etapus; o dalis Pirmosios nepriklausomybės kartos atstovų buvo dar tik savarankiško gyvenimo starto pozicijoje. Visiškai akivaizdu, kad šių kintamųjų neįtraukimas į modelį reikšmingai mažina jo aiškinamąją gebą, nes šeiminio ir profesinio gyvenimo kokybės sąsajos su subjektyvia gerove yra ne kartą empiriškai patvirtintos, tačiau toks sprendimas buvo priimtas siekiant aiškiai identifikuoti laimės jausenos veiksnių skirtumus, kurie nebūtų nulemti amžiaus tarpais.

Logistinės regresijos rezultatai pateikti 2 lentelėje. Šio modelio aiškinamoji geba nėra didelė (Nagelkerkės determinacijos koeficientas yra 0,226), tačiau to ir galima tikėtis, tiriant

⁵ Analizėje naudojamų rodiklių pasirinkimą iš dalies riboja visose ilgalaikio tyrimo bangose naudotų identiškių skalių visuma.

2 lentelė. Dvinarės logistinės regresijos modelio rezultatai visai tyrimų imčiai

	Kintamieji					
	B	Standartinė paklaida	Waldo kriterijus	Ils	Stat. reikš.	Eksp. (B)
Socialinės kartos (ref. Pirmoji nepriklausomybės karta)			106,686	5	0,000	
Tarpukario karta	-1,475	0,263	31,418	1	0,000	0,229
Pirmoji sovietmečio karta	-1,663	0,252	43,627	1	0,000	0,190
Antroji sovietmečio karta	-1,429	0,255	31,328	1	0,000	0,239
Paskutiniai sovietmečio karta	-1,007	0,260	15,030	1	0,000	0,365
Pereinamoji karta	-0,561	0,273	4,223	1	0,040	0,570
Tyrimo banga (ref. 2017)			42,529	3	0,000	
1990	-0,692	0,109	39,983	1	0,000	0,501
1999	-0,225	0,108	4,312	1	0,038	0,798
2008	-0,267	0,096	7,795	1	0,005	0,766
Išsimokslinimas (ref. Aukštas)			19,964	2	0,000	
Žemas	-0,477	0,107	19,734	1	0,000	0,620
Vidutinis	-0,225	0,083	7,294	1	0,007	0,799
Pajamos (ref. Aukštos)			62,987	3	0,000	
Žemos	-0,751	0,099	57,263	1	0,000	0,472
Vidutinės	-0,227	0,092	6,087	1	0,014	0,797
N/N	-0,214	0,126	2,906	1	0,088	0,807
Pasirinkimo laisvė	0,157	0,016	102,046	1	0,000	1,170
Laisvalaikio svarba (ref. Labai svarbus)			56,585	3	0,000	
Visiškai nesvarbus	-0,881	0,252	12,179	1	0,000	0,414
Nesvarbus	-0,670	0,109	37,514	1	0,000	0,511
Svarbus	-0,148	0,095	2,449	1	0,118	0,862
Socialinis pasitikėjimas (ref. Dauguma žmonių galima pasitikėti)	-0,233	0,076	9,285	1	0,002	0,792
Pasitikėjimas institucijomis	0,163	0,024	46,686	1	0,000	1,177
Konstanta	1,718	0,289	35,264	1	0,000	5,576

Pastaba: N = 4651

Chi kvadratas 835,078; $df = 19$; $p = 0,000$

Teisingo klasifikavimo procentas 70,7

Nagelkerkės $R^2 = 0,226$

Šaltinis: EVS 2022.

tokį sudėtinį reiškinį kaip žmonių laimė, kuriam įtaką daro ne tik struktūriniai, kultūriniai bei asmenybiniai, bet ir daugybė situacinių veiksnių (dalis iš jų sąmoningai nebuvo įtraukta į regresijos modelį, net ir žinant jų svarbą). Atsižvelgiant į tai, kad ši logistinė regresija pagal

visus kitus rodiklius yra tinkama (tikėtinumų santykio kriterijaus ($X^2 = 835,078$) p reikšmė $p = 0,000$; teisingai klasifikuojama 70,7 proc. respondentų; Waldo kriterijaus p reikšmės rodo, kad visi regresoriai yra statistiškai reikšmingi), galima daryti išvadą, kad sudarytas modelis gerai suderintas su duomenimis. Visi į modelį įtraukti kintamieji turi reikšmingą savarankišką įtaką laimės jausenai: palyginti su pačia jauniausia karta, priklausymas kiekvienai vyresnei kartai mažina galimybę jaustis laimingam; o aukštesnis išsimokslinimas, didesnės pajamos, pasitikėjimas kitais žmonėmis ir institucijomis, pasirinkimo laisvės jautimas, laisvalaikio svarbos vertinimas – ją didina; svarbūs ir tyrimo metai, nes tiriamuoju laikotarpiu (1990–2017 m.) galimybė jaustis laimingam augo.

PIRMOSIOS NEPRIKLAUSOMYBĖS KARTOS SPECIFIKA

Siekiant geriau suprasti skirtingų kartų laimės jauseną, pristatyta analizė buvo pakartota atskirai vyresnių kartų imčiai ir dviejų jauniausių Lietuvos gyventojų kartų imčiai. Ji parodė, kad vyresnių kartų laimės veiksniai susirikiuoja į panašią formulę kaip ir visą tyrimų imtį apimančiame logistinės regresijos modelyje. Šių kartų atveju, tikėtinumų santykio kriterijaus ($X^2 = 547,674$) p reikšmė $p = 0,000$, teisingai klasifikuojama 77,5 proc. imties respondentų, Waldo kriterijaus p reikšmės patvirtina, kad visi regresoriai yra statistiškai reikšmingi, nors Nagelkerkės determinacijos koeficientas ir sumažėja iki 0,178 (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Dvinarės logistinės regresijos modelio rezultatai vyresnėms kartoms

Kintamieji						
	B	Standartinė paklaida	Waldo kriterijus	Ils	Stat. reikš.	Eksp. (B)
Socialinės kartos (ref. Paskutinioji sovietmečio karta)			38,015	3	0,000	
Tarpukario karta	-0,473	0,127	13,766	1	0,000	0,623
Pirmoji sovietmečio karta	-0,658	0,107	37,670	1	0,000	0,518
Antroji sovietmečio karta	-0,417	0,116	12,897	1	0,000	0,659
Tyrimo banga (ref. 2017)			47,240	3	0,000	
1990	-0,732	0,112	42,361	1	0,000	0,481
1999	-0,225	0,113	3,959	1	0,047	0,798
2008	-0,383	0,103	13,865	1	0,000	0,682
Išsimokslinimas (ref. Aukštas)			17,063	2	0,000	
Žemas	-0,461	0,113	16,721	1	0,000	0,630
Vidutinis	-0,229	0,088	6,806	1	0,009	0,795
Pajamos (ref. Aukštos)			56,564	3	0,000	
Žemos	-0,715	0,104	47,073	1	0,000	0,489
Vidutinės	-0,174	0,096	3,268	1	0,071	0,840
N/N	-0,086	0,140	0,377	1	0,539	0,918
Pasirinkimo laisvė	0,154	0,016	89,841	1	0,000	1,167
Laisvalaikio svarba (ref. Labai svarbus)			51,381	3	0,000	

3 lentelė. (Tęsinys)

Kintamieji						
	B	Standartinė paklaida	Waldo kriterijus	Ils	Stat. reikš.	Eksp. (B)
Visiškai nesvarbus	-0,899	0,263	11,672	1	0,001	0,407
Nesvarbus	-0,654	0,116	31,800	1	0,000	0,520
Svarbus	-0,143	0,103	1,947	1	0,163	0,867
Socialinis pasitikėjimas (ref. Dauguma žmonių galima pasitikėti)	-0,249	0,080	9,622	1	0,002	0,780
Pasitikėjimas institucijomis	0,160	0,025	40,106	1	0,000	1,173
Konstanta	0,745	0,209	12,700	1	0,000	2,107

Pastaba: $N = 3887$

Chi kvadratas 547,674; $df = 17$; $p = 0,000$

Teisingo klasifikavimo procentas 77,5

Nagelkerkės $R^2 = 0,178$

Šaltinis: EVS 2022.

Jauniausių kartų atstovų laimės jausenai aiškinti šis modelis pasirodė esąs visiškai netinkamas: paaiškėjo, kad kai kurie į pirminį modelį įtraukti kintamieji (išsimokslinimas, laisvalaikio svarba, socialinis pasitikėjimas) neturi savarankiškos įtakos jų laimei. Tad buvo sukurtas logistinės regresijos modelis be šių jaunųjų kartų laimės jausenos diferencijavimui nereikšmingų kintamųjų. Nors jo aiškinamoji geba sumažėja (Nagelkerkės determinacijos koeficientas tėra 0,146), kiti rodikliai rodo modelio tinkamumą duomenims: tikėtinumų santykio kriterijaus $X^2 = 63,306$, $p = 0,000$; teisingai klasifikuojama 87,6 proc. imties respondentų; Waldo kriterijaus p reikšmės patvirtina, kad visi modelyje likę regresoriai yra statistiškai reikšmingi (žr. 4 lentelę). Logistinės regresijos rezultatai atskleidžia, kad lemiami laimės veiksniai jauniausių kartų atstovams yra pasirinkimo laisvė (galimybių santykio įvertis šiam regresoriui yra 1,252) ir pajamos, kurios gali būti traktuojamos kaip laisvės veikti savo nuožiūra prielaida dėl mažesnių finansinių suvaržymų (didesnės šio regresoriaus reikšmės susijusios su didesne galimybe jaustis laimingam); o pasitikėjimo institucijomis reikšmingumas mažesnis, tačiau priimtinas (galimybių santykio įvertis šiam regresoriui yra 1,167).

Kaip matyti iš šio modelio, socialinė karta išlieka svarbus, savarankišką įtaką laimės jausenai turintis kintamasis, net kai kalbama apie dvi jauniausias kartas – galimybių santykio įvertis yra 0,425, o tai reiškia, kad priklausymas Pirmajai nepriklausomybės kartai padidina galimybę, kad respondentas jausis laimingas, palyginti su priklausančiais Pereinamajai kartai. Kalbant apie Pirmosios nepriklausomybės kartos savitumą, lyginant su ankstesnėmis kartomis, pirmiausia reikia pabrėžti, kad ji yra labai homogeniška pagal laimės pojūtį: net 92,8 proc. jauniausios kartos respondentų apibūdino save kaip labai laimingus arba laimingus (Pereinamojoje kartoje tokių buvo 84,8 proc., o kitose – dar mažiau), ir to negalima paaiškinti jaunesniu tyrimuose dalyvavusių Pirmosios nepriklausomybės kartos atstovų amžiumi, nes šioje kartoje aukštesnę laimės jauseną išreiškė kaip tik vyresnei amžiaus grupei priklausantys respondentai. Tai rodo, kad ir dviem jauniausioms kartoms būdingi kokybiniai tarpusavio skirtumai, nulemti skirtingos jų formuojančios patirties.

4 lentelė. Dvinarės logistinės regresijos modelio rezultatai dviem jauniausioms kartoms

	Kintamieji					
	B	Standartinė paklaida	Waldo kriterijus	Ils	Stat. reikš.	Eksp. (B)
Socialinės kartos (ref. Pirmoji nepriklausomybės karta)	-0,856	0,304	7,928	1	0,005	0,425
Tyrimo banga (ref. 2017)			12,566	2	0,002	
Tyrimo banga 1999	-0,665	0,385	2,979	1	0,084	0,514
Tyrimo banga 2008	0,572	0,273	4,409	1	0,036	1,772
Pajamos (ref. Aukštos)			11,337	3	0,010	
Žemos	-1,115	0,342	10,649	1	0,001	0,328
Vidutinės	-0,661	0,321	4,243	1	0,039	0,516
N/N	-0,769	0,326	5,562	1	0,018	0,463
Pasirinkimo laisvė	0,225	0,055	16,893	1	0,000	1,252
Pasitikėjimas institucijomis	0,155	0,074	4,363	1	0,037	1,167
Konstanta	1,001	0,542	3,405	1	0,065	2,721

Pastaba: $N = 773$

Chi kvadratas 63,306; $df = 8$; $p = 0,000$

Teisingo klasifikavimo procentas 87,6

Nagelkerkės $R^2 = 0,146$

Šaltinis: EVS 2022.

APIBENDRINIMAS

Laimė yra subjektyvi kompleksinių priežasčių nulemta jausena, susijusi su daugybe dėmenų, apimančių tiek individualias aplinkybes, tiek struktūrinius ar visuomenės bendrabūvio kokybės veiksnius. Pristatyta EVT duomenų analizė atskleidė, kad per tris mūsų šalies nepriklausomybės dešimtmečius laimingais save laikančių žmonių dalis Lietuvos visuomenėje augo. Ji patvirtino tokių ankstesniais tyrimais nustatytų sociodemografinių veiksnių kaip respondentų amžius, pajamos, išsimokslinimas, profesinis užimtumas, šeimninė padėtis svarbą laimės jausenai, taip pat atskleidė ligi šiol mažiau tyrinėtų kultūrinių sąlygų – pasitikėjimo kitais žmonėmis ir institucijomis, pasirinkimo laisvės savo gyvenime bei laisvalaikio svarbos vertinimo – jai daromą įtaką. Nors atliktas tyrimas apėmė tik mažą subjektyviai žmonių gerovei reikšmingų veiksnių dalį, ji akivaizdžiai parodė, kad priklausymas tam tikrai socialinei kartai, kurios nariai per gyvenimą susiduria su savitomis socialinių sąlygų sukurtomis galimybėmis ir trukdžiais ir todėl pasižymi šios patirties suformuotais unikaliais pasaulėžiūros, preferencijų, vertybinių orientacijų ir tipinių elgesio modelių požymiais, yra reikšmingai susijęs su laimės jausena. Iš dalies tai lemia objektyvios priežastys: nors kiekviena karta brendimo laikotarpiu susiduria su savitais iššūkiais, apžvelgiant XX amžiaus politinių, ekonominių ir socialinių įvykių raidą galima teigti, kad jaunesnės Lietuvos kartos augo ir brendo saugesnėje aplinkoje ir geresnėmis materialinėmis sąlygomis, palyginti su karo ir pokario laikotarpiu brendusiomis kartomis, kurioms teko patirti maisto stygių, okupacinį režimą, gyventojų represijas. Jaunesnių kartų

atstovai turėjo galimybę įgyti aukštesnį išsimokslinimą bei atitinkamai – socioekonominį statusą (Vaitekūnas 2006), ilgėjo vidutinė tikėtina jų gyvenimo trukmė (Norkus 2017). Tačiau vien šios objektyvios priežastys laimės jausenos skirtumų nepaaiškina – jai svarbus ir kintantis kultūrinis kontekstas, kuriame formuojasi kartos, susijęs su tarpusavio pasitikėjimu, tikėjimu efektyvia institucijų veikla, pasirinkimo laisve ir panašiai. Visa tai lemia, kad skiriasi ne tik skirtingoms kartoms priklausančių žmonių laimės lygis, bet ir pati laimės samprata bei ją grindžiantys motyvai, pagal kuriuos ypač išsiskiria Pirmoji nepriklausomybės karta. Pastarojoje laimė kildinama visų pirma iš laisvės: laisvės kaip galimybės pačiam priimti svarbius savo gyvenimo sprendimus ir laisvės kaip mažesnių materialinių suvaržymų. Kitaip tariant, jauniausiajai kartai laimė tiesiogiai kyla iš veikimo laisvės, o kiti sociokultūrinio konteksto veiksniai jai turi nepalyginamai mažesnę reikšmę. Tad ilgalaikio EVT duomenys leidžia daryti išvadą, kad priklausymas tam tikrai socialinei kartai reikšmingai diferencijuoja Lietuvos gyventojų laimės jauseną, net ir kontroliuojant kitus svarbius veiksnius.

Gauta 2023 06 29

Priimta 2023 09 21

Literatūra

1. Atkinson, S.; Bagnall, A.-M.; Corcoran, R.; South, J.; Curtis, S. 2020. 'Being Well Together: Individual Subjective and Community Wellbeing', *Journal of Happiness Studies* 21: 1903–1921.
2. Becchetti, L.; Castriota, S.; Corrado, L.; Ricca, E. G. 2013. 'Beyond the Joneses: Inter-country Income Comparisons and Happiness', *Journal of Socio-Economics* 45: 187–195.
3. Blanchflower, D. G. 2021. 'Is Happiness U-shaped Everywhere? Age and Subjective Well-being in 145 Countries', *Journal of Population Economics* 34(2): 575–624.
4. Blanchflower, D. G.; Oswald, A. J. 2011. 'International Happiness: A New View on the Measure of Performance', *Academy of Management Perspectives* 25(1): 6–22.
5. Deaton, A. 2008. 'Income, Health, and Well-being Around the World: Evidence from the Gallup World Poll', *Journal of Economic Perspectives* 22(2): 53–72.
6. Degutis, M.; Urbonavičius, S. 2013. 'Determinants of Subjective Wellbeing in Lithuania', *Engineering Economics* 24(1): 111–118.
7. Diener, E. 2000. 'Subjective Well-being: The Science of Happiness and a Proposal for a National Index', *American Psychologist* 55(1): 34–43.
8. Diener, E.; Helliwell, J. F.; Kahneman, D. (eds.). 2010. *International Differences in Well-being*. Oxford: Oxford University Press.
9. Diener, E.; Oishi, S. 2000. 'Money and Happiness: Income and Subjective Well-being Across Nations', in *Culture and Subjective Well-being*, eds. E. Diener and M. E. Suh. Cambridge: MIT Press.
10. Djankov, S.; Nikolova, E.; Zilinsky, J. 2016. 'The Happiness Gap in Eastern Europe', *Journal of Comparative Economics* 44(1): 108–124.
11. Easterlin, R. A. 2009. 'Lost in Transition: Life Satisfaction on the Road to Capitalism', *Journal of Economic Behavior & Organization* 71(2): 130–145.
12. EVS. 2022. *EVS Trend File 1981–2017. ZA7503 Data File Version 3.0.0*. GESIS, Cologne. DOI: 10.4232/1.14021.
13. Frijters, P.; Beaton, T. 2012. 'The Mystery of the U-shaped Relationship Between Happiness and Age', *Journal of Economic Behavior & Organization* 82(82–3): 525–542.
14. Gataūlinas, A. 2013. *Lietuvos visuomenės subjektyvioji gerovė Europos Sąjungos šalių kontekste: daktaro disertacija*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
15. Gečienė, I. 2000. „Gyvenimo kokybė Lietuvoje 1990 ir 1999 metais“, *Kultūrologija* 6: 278–294.
16. Glatz, C.; Eder, A. 2020. 'Patterns of Trust and Subjective Well-being Across Europe: New Insights from Repeated Cross-sectional Analyses Based on the European Social Survey 2002–2016', *Social Indicators Research* 148(2): 417–439.
17. Helliwell, J. F.; Huang, H.; Wang, S. 2016. *New Evidence on Trust and Well-being* (No. w22450). National Bureau of Economic Research.
18. Helliwell, J. F.; Layard, R.; Sachs, J. 2023. *World Happiness Report 2023*. New York: Sustainable Development Solutions Network.

19. Holmes, M.; McKenzie, J. 2019. 'Relational Happiness Through Recognition and Redistribution: Emotion and Inequality', *European Journal of Social Theory* 22(4): 439-457.
20. Inglehart, R.; Klingemann, H. D. 2000. 'Genes, Culture, Democracy, and Happiness', in *Culture and Subjective Well-being*, eds. E. Diener and M. E. Suh. Cambridge: MIT Press.
21. Inglehart, R.; Foa, R.; Peterson, C.; Welzel, C. 2008. 'Development, Freedom, and Rising Happiness a Global Perspective (1981-2007)', *Perspectives on Psychological Science* 3(4): 264-285.
22. Michalos, A. C. 2017. *Connecting the Quality of Life Theory to Health, Well-being and Education: The Selected Works of Alex C. Michalos*. Berlin: Springer.
23. Navaitis, G.; Ralys, K.; Gaidys, V. 2014. „Tikėjimo ir laimės sąsajos“, *Socialinis ugdymas* 39(3): 30-38.
24. Navaitis, G.; Kairienė, B.; Gaidys, V. 2015. „Fizinių bausmių vaikystėje sąsajos su laimingumu suaugus“, *Pedagogika* 120(4): 116-129.
25. Navaitis, G.; Gaidys, V. 2016. „Laimės ekonomikos nuostatų sklaida Lietuvos visuomenėje“, *Filosofija. Sociologija* 27(2): 125-131.
26. Norkus, Z. 2017. „Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė tarpukario Lietuvoje“, *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika* 15: 120-145.
27. Pacek, A.; Radcliff, B. 2008. 'Welfare Policy and Subjective Well-being across Nations: An Individual-Level Assessment', *Social Indicators Research* 89(1): 179-191.
28. Plepytė-Davidavičienė, G. 2020a. „Laimė ir pilietinis aktyvumas Lietuvoje“, *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 47(2): 62-82.
29. Plepytė-Davidavičienė, G. 2020b. „Kaip matuojama laimė?“, *Filosofija. Sociologija* 31(2): 107-116.
30. Portela, M.; Neira, I.; Salinas-Jiménez, M. 2013. 'Social Capital and Subjective Well-being in Europe: A New Approach on Social Capital', *Social Indicators Research* 114(2): 493-511.
31. Ryff, C. D. 1989. 'Happiness is Everything, or is it? Explorations on the Meaning of Psychological Well-being', *Journal of Personality and Social Psychology* 57(6): 1069-1081.
32. Servetkienė, V. 2012. „Gyvenimo kokybė Lietuvoje: subjektyvus situacijos vertinimas ir realybė“, *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 4(28): 20-35.
33. Stebbins, R. A. 2013. 'Leisure, Happiness and Positive Lifestyle', in *Contemporary Perspectives in Leisure: Meanings, Motives and Lifelong Learning*, eds. S. Elkington and S. J. Gammon. London: Routledge.
34. Suh, E. M.; Choi, S. 2018. 'Predictors of Subjective Well-being Across Cultures', in *Handbook of Well-being*, eds. E. Diener, S. Oishi and L. Tay. Salt Lake City: DEF Publishers.
35. Sung, H.; Phillips, R. G. 2018. 'Indicators and Community Well-being: Exploring a Relational Framework', *International Journal of Community Well-Being* 1: 63-79.
36. Šarkutė, L. 2017. 'Does Political Activism Induce Subjective Wellbeing: Evidence from ESS Data', *International Journal of Psychology: A Biopsychosocial Approach* 21: 29-56.
37. Telešienė, A. 2015. „Asmeninė ir socialinė subjektyvi gerovė Lietuvoje“, *Filosofija. Sociologija* 26(4): 293-303.
38. Trzesniewski, K. H.; Donnellan, M. B. 2010. 'Rethinking "Generation Me": A Study of Cohort Effects from 1976-2006', *Perspectives on Psychological Science* 5(1): 58-75.
39. Twenge, J. M. 2006. *Generation Me: Why Today's Young Americans are More Confident, Assertive, Entitled - and More Miserable than Ever Before*. Free Press.
40. Vaitekūnas, S. 2006. *Lietuvos gyventojai: per du tūkstantmečius*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
41. Veenhoven, R. 2012. 'Cross-national Differences in Happiness: Cultural Measurement Bias or Effect of Culture?', *International Journal of Wellbeing* 2(4): 333-353.
42. Verme, P. 2009. 'Happiness, Freedom and Control', *Journal of Economic Behavior & Organization* 71(2): 146-161.
43. Webster, C.; Yen, C. L.; Hji-Avgoustis, S.; Shapiro, K. 2015. 'Individual Perceptions of the Value of Leisure Time: Demographics, Attitudes, and Country Development Levels', in *Proceedings of the International Conference on Tourism*, ed. K. Andriotis. London: International Association for Tourism Policy.
44. White, S. C. 2017. 'Relational Wellbeing: Re-centring the Politics of Happiness, Policy and the Self', *Policy & Politics* 45(2): 121-136.
45. Zilinskiene, L.; Ilic, M. (eds.). 2022. *Soviet and Post-Soviet Lithuania - Generational Experiences*. Routledge.

AIDA SAVICKA, RŪTA ŽILIUKAITĖ

Free and Happy? Dynamics of Subjective Well-being in Lithuania in the Perspective of Generational Change

Summary

In response to the increasing attention to quality-of-life issues, the study of happiness has recently become increasingly popular in the world as a separate field of social research. Researchers are addressing such questions as: What determines the fact that people feel happy? Are we happy 'the same way'? What does this reveal about us as a society? Does happiness mean the same things to people of different generations? Does the experience of living in a free society of higher welfare engender generations of happier people?

Using data from the *European Values Survey* (1990, 1999, 2008, 2017), this article addresses the issue of the dynamics of happiness in the Lithuanian society in order to find out how different macro- and micro-level factors line up in the public welfare equation, and how it is related to the generational change of the country's population, paying a special attention to the specifics of the so-called *The First Independence Generation*. To achieve the objective of the study, different methods of empirical data analysis are used: descriptive statistics, tests of covariance and comparison of means, logistic regression. The analysis revealed significant differences in happiness between different social generations of the Lithuanian population, even after controlling for other factors influencing it.

Keywords: happiness, subjective well-being, generations, The First Independence Generation, *European Values Survey*